

possible to build each new stage, referring on the individual's past experience, and thus, facilitating his adaptation to learning conditions.

The succession of education in preschool and primary school is considered as a succession between the content of the Basic component of preschool education and the State standard of primary general education, which ensures the incipience of a child's competent personality, the formation of her/his physical and psychological readiness for study at school.

The succession is based on preschool teachers' awareness of the programs and technologies of teaching primary school pupils. This determines the necessity the connection between the programs, methods and forms of training in preschool and primary school, which will provide the holistic nature of the pedagogical process and will help teachers take into account the level of children's formed competencies, their skills gained in preschool age.

Key words: succession, succession of education, ensuring of succession, pre-school institution, primary school.

УДК 37.03:372.32

Олена Олійник
Olena Oliinuk

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ НАЛАШТУВАННЯ ДИТИНИ НА ПУБЛІЧНИЙ ВИСТУП У ПРОЦЕСІ ТЕАТРАЛІЗОВАНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

PEDAGOGICAL CONDITIONS OF ORGANIZING CHILD FOR LIVE PERFORMANCE IN THE PROCESS OF THEATRICAL ACTIVITY

У статті розкрито педагогічні умови успішного виступу перед аудиторією, подано практичні рекомендації щодо підготовки до публічного виступу, окреслено питання формування психофізичної свободи дитини дошкільного віку, висвітлено педагогічні можливості театральньо-ігрової діяльності в емоційному розвитку.

Ключові слова: публічний виступ, психофізична свобода, емоції, емоційний розвиток, психологічний комфорт, театральньо-ігрова діяльність.

Незаперечною є думка, що майбутнє психічне здоров'я нації залежить від того, наскільки сьогодні ми зуміємо забезпечити зростаючій особистості такий важливий для неї психологічний комфорт, створити умови, у яких гарантувалося б душевне здоров'я, оптимальне фізичне, духовне і соціальне благополуччя. Найважливіше завдання дорослих, що виховують дітей, – не лише зберегти фізичне здоров'я, але й виховати психологічно здорову особистість, навчитись правильно спілкуватися з дітьми, оберігаючи їх психічне здоров'я. Сьогодні затребувана особистість із широким світоглядом і високою культурою, здатна до гармонійних стосунків з людьми, реалізації свого природного потенціалу. Особливої актуальності набуває емоційно-ціннісний розвиток дитини як важливої складової її соціальної компетентності. Емоції відіграють важливу роль у житті дитини, вони допомагають дитині пристосуватись до тієї чи іншої ситуації. Коли дитина засмучена або гнівається, це значить, що у неї не все гаразд. Коли дитина радіє, коли вона виглядає щасливою, це значить, що все гаразд у її світі. Емоції дитини – це “послання” оточуючим дорослим про її душевно-духовний стан.

Можливість гармонійного розвитку дитини дошкільного віку обумовлена взаємодією базових потреб, в основі яких є емоційно-чуттєва сфера та формування особистісної культури.

Здатність та навички правильно розрізняти емоційні стани іншої людини, формуються саме у ранньому дитинстві, і є важливим фактором у формуванні стосунків з людьми. Ці здібності, закріплюючись упродовж дитинства, приводять у подальшому до адекватного сприймання інших людей [4, с. 8].

Виховання емоцій та почуттів має найбільше значення, навіть якоюсь мірою, є більш важливим, ніж навчання дитини різного роду знанням та навичкам. Бо те, як будуть засвоюватись ці знання та навички і як, заради досягнення мети, вони будуть використовуватись у подальшому, вирішальним чином залежить від емоційного ставлення суб'єкта до оточуючих людей і оточуючої предметної дійсності.

Видатному психологу Виготському Л. належить оригінальність ідеї, яка полягає в тому, що джерело психічного розвитку знаходиться не всередині дитини, а в її відношеннях із дорослим. Згідно з його позицією, соціальне середовище та оточуючі дорослі являють собою органічно необхідні умови людського розвитку. Дитина не може жити і розвиватись поза суспільством, вона з самого початку включена у суспільні відносини, і чим менша дитина, тим більш соціальною істотою вона є. Саме така позиція висуває на перший план роль спілкування з дорослим у психічному розвитку дитини [7, с. 117].

У сучасних дослідженнях поняття емоційного розвитку вивчається в контексті гуманного стилю спілкування дорослих з дітьми (І. Бех, О. Кононко, В. Котирло, С. Ладивір, Я. Неверович), активної позиції дитини як провідника моральних норм (Л. Артемова, М. Боришевський, О. Кошелівська, Т. Поніманська), справедлива оцінка дитини іншими та самооцінка, що ґрунтується на гуманістичних критеріях поваги до тих, хто оточує та самого себе (Р. Буре, А. Виноградова, А. Кошелева, Ю. Приходько), співвіднесеність образу себе з позитивними моральними еталонами, здатність усвідомлювати суперечності між образом себе загалом і своїм конкретним вчинком (С. Якобсон, В. Щур), організація досвіду емоційної культури у спільній ігровій діяльності (Л. Артемова, Л. Макаренко, М. Шуть, П. Якобсон) [8, с. 223].

Наукове підґрунтя для розробки педагогічної проблеми створюють положення вчених про емоційний розвиток особистості на ранніх етапах онтогенезу (І. Бех, Л. Божович, Д. Ельконін, О. Запорожець, О. Кононко, А. Кошелева), дослідження гуманістичного виховання дошкільників (О. Савченко, Т. Поніманська, С. Рубінштейн). Ідея гуманізації сучасної освіти, розглядається в сучасній педагогіці з позиції взаємостосунків взаємодопомоги, активного співпереживання (Ш. Амонашвілі, В. Абраменкова, А. Асмолов, Е. Шиянов).

Сучасні тенденції розвитку теорії і методики дошкільної освіти свідчать, що питання спрямованості способів і засобів розвитку емоційної сфери дитини та емоційної культури є актуальним у руслі психолого-педагогічних технологій. Людина є центральною фігурою у світі культури, адже вона і творить, і транслює, і споживає культурні цінності. Засвоєння культурних надбань людства передбачає розвиток духовно-практичних здібностей та потенцій особистості [5, с. 23-25].

Важливою лінією розвитку емоційного досвіду у віці 5-7 років є участь у корекції емоційної сфери, зокрема емоційного контролю та моральних почуттів. Виготський Л. зазначав про те, що мислення виступає в формі, яка обслуговує емоційні процеси. Така лінія розвитку уяви безпосередньо пов'язана з моральним вихованням дитини, якщо під вихованням розуміти не лише засвоєння правил поведінки, а формування свідомого емоційного відношення до навколишнього [2, с. 256].

Емоції – це специфічна форма взаємодії людини із середовищем, спрямована на пізнання і перетворення світу, а також, себе в цьому світі. Провідні фахівці дитячої психології І. Бех, О. Запорожець, А. Кошелева, Я. Неверович вказують, що знання й уявлення про норми поведінки, доповнені емоційним ставленням до них, перетворюються у переконання і стають “внутрішніми спонуканнями” до діяльності і поведінки.

Практика переконує, що театральна-ігрова діяльність – одна з найважливіших засобів розвитку емоційної сфери, культури, здатності до співчуття та співпереживання. Звернемо

увагу на специфічну характеристику театральної діяльності – гру як “добровільну дію або заняття, що здійснюється всередині встановлених меж місця і часу по добровільно прийнятих, але абсолютно обов'язкових правилах у супроводі відчуття напруги і радості [9, с. 301].

Як свідчить досвід, одним із ефективних підходів організації освітньо-виховного процесу є творчо організована театральна діяльність, одна з найдієвіших засобів розвитку емоційної культури, здатності до співчуття та співпереживання дітей, вагомим показником якої є стійкий інтерес вихованців до театралізованої діяльності, що об'єднує дітей, дає поняття про відчуття партнерства, взаємодопомогу, знімає скутість, сприяє ініціативі, самоствердженню, впевненості, прискорює процес оволодіння навичками публічного виступу, творчій самореалізації. Театралізована діяльність дозволяє стимулювати вихованців дошкільного віку до образного сприйняття навколишнього світу (людей, культурних цінностей, традицій, природи); за допомогою уміло організованої театральної діяльності діти вчать поважати думку інших людей, фантазувати, уявляти, спілкуватися з оточуючими.

Необхідною умовою успішної співпраці педагога та дітей є творче самопочуття обох сторін. “Саме для творчого самопочуття вагомими є не тільки душевні, але й тілесні властивості, здібності, стани, необхідні для творчості, – писав К. Станіславський, – якими перейняті всі творчі дані людини, її фізичний апарат утілення: голос, міміка, дикція, мовлення, пластика, виразні рухи, хода тощо. Вони мають бути яскравими, барвистими, надзвичайно чутливими, чуйними, чарівними”.

Підготовку дітей до театального виступу дорослим варто розпочинати з себе. Мабуть, кожному з нас доводилось виступати перед великою аудиторією, при цьому відчуваючи сильне серцебиття, м'язове напруження, ніяковість, незграбність, збентеження, втрачаючи здатність послідовно мислити, керувати власною увагою тощо. А що відчуває маленька дитина, якій треба виступити в присутності великої кількості глядачів? Часто почуття страху поглинає всі її сили, всю її духовну і фізичну енергію. І хоча згодом дитина звикне виступати перед іншими, незнайомими людьми і професійним артистом чи оратором, вона може й не стати, однак уміння виступати не будуть зайвими для неї.

Вміння керувати своїм тілом, душевним станом, стоячи перед глядачами, – запорука творчої діяльності дитини. Емоційність дитини яскраво виявляється в її поведінці та діяльності. Ми ж, дорослі, навпаки, вже вміємо стримувати свої емоції. Відтак, використовуючи природну емоційність малюка, можна опиратись на цю особливість у освітньо-виховному процесі, зокрема і в театралізованій діяльності дітей [5, с. 24].

Вахтангов Є. стверджував, що налагодити відносини режисера та актора, відповідно: педагога та вихованця, необхідно починати заняття з найцікавішого, найкраща дія – спільна дія.

Для тренування артистичних навичок слід використовувати етюди, психогімнастичні вправи на відтворення емоційних станів, фото, а також великі таблиці та плакати із зображенням різноманітних емоційних станів. Діти без нагадування спостерігають, відтворюють та співвідносять власний настрій із зображенням. Доцільним вважаємо не лише застосування елементів психогімнастики, використання рухливих ігор, де можна вільно виражати свої емоції, а й “вкраплення” цих елементів у ситуації повсякденного життя (дитина зве відгукуватись на пропозиції дорослого на кшталт: “Давай, як клоуни будемо одягатись”, “Принеси свою сумку, як може принести злий песик”, пропонувати свої: “Ми будемо боягузками, боятися, як на сцені виступати”, даючи теми для роздумів і подальших дій з дорослим). Звертаючись до дитини, бажано установити з нею контакт очима, прийняти партнерську позицію, спілкуватися на рівні зросту дитини: нахилитися до неї, або підняти дитину до рівня очей дорослого.

Удалим прийомом є також тренування, вправлення перед дзеркалом, коли одна або кілька дітей спільно з вихователем відтворюють задані вирази обличчя: за зразком та самостійно, таким чином діти одразу бачать і себе, і іншого, що дає можливість порівняти результати.

Важливим напрямом є використання спеціально підібраної художньої літератури, де відображені життєві чи казкові ситуації, що викликають різні почуття (і позитивні, і негативні), варіанти їх прояву. Обговорення та розігрування певних епізодів – важливий напрям у підготовці дітей до виступів. А спільне з дорослим вигадування казок і історій навчить дитину виражати свої почуття та переживання [1, с. 12].

Піднесений настрій дитини, її переконаність у тому, що все вдасться, є визначальним моментом того, як для неї пройде виступ. Способів налаштувати дитину на позитивне сприймання подій існує чимало. Насамперед – це абсолютна упевненість дорослих у тому, що все буде гаразд, що інакше й бути не може.

Безпосередньо перед виступом дітям потрібно розслабитися і заспокоїтися. Для цього слід зробити кілька повільних вправ на дихання, полежати на килимку із заплющеними очима, уявляючи чарівні образи природи або казкового світу, послухати спокійну музику. Під час такої своєрідної медитації потрібно налаштовувати дітей на успіх, однак у жодному разі не акцентувати їхню увагу на важливості події, в якій вони братимуть участь. Адже це може спричинити в дітей надмірне хвилювання, порушити внутрішню рівновагу.

Відомо: чим більше зосереджена людина внутрішньо, тим менше напружені м'язи. І навпаки, чим більше напружені м'язи, тим менша зосередженість (активність, увага). Якщо педагог помітив у дітей м'язове напруження та певні негативні емоції “зажими”, необхідно запропонувати їм подолати їх під час рухливих вправ. Наприклад, діти можуть трішечки побігати, пострибати або ж зробити зарядку чи гімнастику під улюблену веселу музику, так вони швидше позбудуться фізичної скутості, страхів і хвилювання, отримають заряд бадьорості та гарного настрою.

Налаштовуючи дітей на виступ, дорослим у жодному разі не варто згадувати про особистий негативний досвід виступу, навіть жартома. Це може спричинити виникнення в дітей тривожності та почуття страху, а всі докладені раніше зусилля будуть марними.

Щоб налаштувати дитину на певну подію та зняти емоційне напруження, можна застосовувати такі психологічні прийоми: авансування або передбачення, зміщення акцентів.

Ефективність психологічних прийомів залежить від індивідуальних особливостей дитини.

Авансування полягає у створенні дитиною її успішного виступу. Завдання дорослих – вербалізувати цей образ. Наприклад, “Я впевнена, що коли прийде твоя черга, – ти підведешся і з високо піднятою головою вийдеш на середину зали”. Дорослий не вчить “як треба”, не говорить “як не треба”, а виголошує “як буде”, підкреслюючи свою впевненість у цьому і “заражаючи” нею дитину. Найліпше це проговорювати мимохідь, поміж іншими справами, навіть коли дитина зайнята.

Також дорослий може вербалізувати процес виступу, створюючи його образ, розподіляючи його на частини. До прикладу, “Уявляю собі, як ти гарчатимеш, показуючи злого Вовка. Всі одразу зрозуміють, що його варто остерігатися. Тоді ти голосно скажеш свої слова. Насамкінець повільно підійдеш до свого місця і сядеш (швидко сховаєшся за ялинку... тощо)”

Ще одним універсальним психологічним прийомом, який дає змогу відволікти та розслабити дітей, є бесіда – що відбудеться вже після виступу. Наприклад, це може бути бесіда про колективну прогулянку парком, запуск повітряного змія, видудання мильних бульбашок, солодкі гостинці.

Цей прийом зміщує акцент із важливих, проте складних і тривожних (виступу, страху помилитися) на приємні, радісні та захопливі. Він мінімізує страхи дитини, а її увагу спрямовує на веселощі, тобто дитина сконцентрована не на тих моментах, яких вона боїться, а на очікування приємних [10, с. 9].

Після виступу дітей, незалежно від того, як вони проявили себе – вдало чи не дуже, – їх неодмінно треба похвалити. Це надасть дітям почуття впевненості та віру у власні сили, адже

так діти отримують досвід спілкування, вияву ініціативи та самостійності. А це, зрештою, потребує щирої підтримки та уваги з боку дорослих.

Душевна рівновага, комфорт, емоційне благополуччя... Чи так уже часто вихователь згадує про них у метушливих турботах про інтенсифікацію навчального, виховного процесу? Проте саме у дошкільному віці формуються внутрішні етичні інстанції, утворюється світ переживань, образних думок, вищих почуттів, творчої уяви.

Уміння дошкільника розпізнавати свої та чужі емоційні стани, здатність розповідати про них, пов'язувати ці внутрішні емоції із зовнішніми подіями є показником емоційно-соціальної компетентності дитини. А позитивний емоційний стан, стан психологічного (емоційного) комфорту є необхідною умовою ефективного особистісного розвитку дошкільника. Адже неспокій, знервованість, внутрішня напруженість, страх заважають маленькій дитині адекватно сприймати виховні та навчальні впливи, диференціювати їх, відгукуватись на них у бажаний спосіб.

Поняття “психологічний (у більш вузькому розумінні – емоційний) комфорт” означає, що дитина перебуває у стані душевної рівноваги, спокою, захищеності, задоволена своїм буттям, оптимістична. Це позитивно впливає на всі сфери життєдіяльності. Вона працездатна, кмітлива, посилюється її активність, підтримуються на високому рівні домагання, самооцінка. У стані психологічного комфорту малюк характеризується оптимістичним світосприйманням, він вірить у прихильність до нього оточуючих, відкритий до контактів. І, зрозуміло, що душевний дискомфорт знижує емоційний тонус, пізнавальний потенціал, продукує тривожні передчуття, невпевненість у своїх силах, бажання ухилитись від контактів з іншими людьми; гальмує формування адекватної самооцінки [3, с. 256].

Вихователь повинен вправлятися у вмінні пристосовуватись до природи кожної дитини, а не щоденно пристосовувати її до себе, своєї системи цінностей, уподобань та настроїв. Дитину належить виховувати, заохочувати, зацікавлювати, але при цьому залишати за нею право на власний вибір і відмовитися від примусу. Важливо, щоб педагог усвідомлював: переживання дошкільнятами почуття комфорту – дискомфорту залежить від багатьох чинників, серед яких: внутрішні – захисні, пристосувальні сили організму дитини (визначаються особливостями її нервової організації, типом вищої нервової діяльності, адаптивними потенціями); зовнішні – умови життя в сім'ї та дитячому садку, наявність (відсутність) у них несприятливих подразників-стресорів, які підсилюють дію інших небезпечних чинників.

Питання про психологічний комфорт і психічне здоров'я мають бути спрямовані, насамперед, до педагогів, оскільки більше часу діти знаходяться у дитячому садку. Всім відомо, що у дітей розвинена здатність переймати емоційний стан дорослих. Кожна дитина дуже вразлива і досвід взаємодії отримує також від дорослих. Отже, якщо педагоги зберігають своє психічне здоров'я, то створити психологічний комфорт для дітей дитячого садка їм не складно.

Виходячи з вищезначеного, маємо підстави для висновку, що найбільш сприятливий для цілеспрямованої педагогічної дії період дошкільного дитинства, оскільки саме в цей час інтенсивно розвивається емоційно-чуттєва сфера дошкільника, дитина відкрита для засвоєння соціальних і культурних цінностей, прагне до визнання себе серед інших людей, у неї яскраво простежується невіддільність емоцій від процесів сприйняття, мислення, уяви.

Саме тому компетентно організований педагогічний процес, має спрямовуватися на готовність педагогів до поглибленої роботи щодо формування емоційного розвитку дітей: мотивувати дітей відкрито та щиро виражати свої почуття, розвивати соціальні емоції та мотиви, які сприяють налагодженню міжособистісних стосунків з дорослими та однолітками, використовувати форми доброзичливого спілкування, формувати уміння використовувати вербальні та невербальні засоби комунікації: фізіономіку, жести, відтінки голосу, екстралінгвістичні характеристики. Сприяння успішній творчій самореалізації кожної дитини, розвиток якостей, необхідних їй у майбутньому житті для реалізації себе як неповторної індивідуальності.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти / Науковий керівник: А. М. Богуш, дійсний член НАПН України, проф, д-р пед. наук; Авт. кол-в: Богуш А. М., Беленька Г. В., Богиніч О. Л. – К. : Видавництво, 2012. – 26 с.
2. Дуткевич Т.В. Дошкільна психологія: 2-ге видання. Навч.пос. / Т.В. Дуткевич. – Київ : Центр учбової літератури, 2009. – 392 с.
3. Карнегі Д. Як виробляти впевненість у собі і впливати на людей, виступаючи публічно / Деіл Карнегі. – Москва : “Проспект”, 1989. – 419с.
4. Кочерга О. Психофізіологія емоційно-почуттєвого благополуччя дошкільника / О. Кочерга // Дитячий садок. Спецвипуск за матеріалами Всеукраїнського Дня Дошкілля. – 2010. – № 25 (553). – С. 8–12.
5. Неменова Т. Развитие творческих проявлений детей в процессе театрализованных игр / Т. Неменова // Дошкольное воспитание. – 1989. – №1. – С. 23–28.
6. Олійник О. Удосконалення акторської майстерності педагогів / О. Олійник // Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2013. – №9. – С. 20–27.
7. Олійник О.М. Театрально-ігрова діяльність в умовах дошкільного навчального закладу : навчально-методичний посібник / О. М. Олійник. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2017. – 163 с.
8. Поніманська Т. Дошкільна педагогіка : підручник / Тамара Поніманська. – 3-тє вид., випр. – Київ : “Академвидав”, 2015. – 448 с.
9. Сучасний дошкільний заклад: середовище для розвитку: навчально-методичний посібник / [Авт.-упоряд.: М.І. Каратаєва, О.А. Денисова, Л.А. Грицюк]. – Кам'янець-Подільський : ФОП Сисин О.В., 2012. – 352 с.
10. Шевчук А. Творче освоєння дитиною світу культури / А. Шевчук // Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2012. – №12. – С. 4–10.

Pedagogical conditions of successful performance before an audience are revealed; practical recommendations are given in relation to preparation to the live performance; the question of forming psychological freedom of preschool child is outlined. Being emotional and sensual by nature, children get knowledge and orientation in the outside world through perception; it's the necessary condition of personal qualities development, that's why we should take into account children's natural abilities. Among the various means of emotional culture development special attention is given to theatrical and game activity which is considered to be the “school” of emotional culture and communication. Theatrical activity is improvisational, it's an individual creative process which combines different creative principles (productive, performing, decorating) and children's ability to perceive specific theatrical art. Such synthesis provides effective pedagogical conditions for the development and improvement of children's emotional sphere and creativity.

The article analyses current approaches to forming senior preschoolers' emotional culture and reveals the components of children's emotional development. The author defines educational opportunities of preschoolers' harmonious development through the interaction of their major needs based on emotional-sensual sphere and personal culture formation. Special attention is paid to the development of child's emotional culture as an important component of her/his social competence, forming the personality with a broad outlook and high culture, capable of harmonious relations with people and realization of her/his natural potential.

Having made the analysis of the concept of emotional culture, considered the features of children's personal culture of emotional development and revealed the educational opportunities of theatrical activity in the process of children's emotional culture formation, the author proves that teacher's competence on the organization of theatrical games is the first necessary step to professional, systematic and creative work with children.

Key words: live performance, psychological freedom, emotions, emotional development, psychological comfort, theatrically-playing activity.